

БААЛАНБАГАН БААЛУУЛУК ЖЕ МАДАНИЯТТЫН АБАЛЫ

Доранова А.Д., Аманкулова А.Т.
ЖАМУ, Жалал-Абад шаары

Аннотация

Бул макалада учурдагы кыргыз коомундагы маданияттын көйгөйлөрүнө анализ жасалды.

Abstract

In this article analysis is given to problems of culture modern Kyrgyz society.

Кыргыз Республикасынын Президентинин «Кыргызстан элине тарыхый жана маданий мурастарын окуп үйрөнүүнү тереңдетүү жана жарандык калыптандыруу боюнча иш-чаралар жөнүндө» жарлыгы 2012-жылы чыккан.

Президент жарлыгында:

Кыргыз элинин тарыхый жана маданий мурастарын окуп үйрөнүү боюнча мамлекеттик бийлик органдары менен жарандык коомдун системалык иши элдин биримдигин чыңдоого жана мамлекеттүүлүктү өнүктүрүүгө олуттуу салым кошо алат.

Ал экономиканы жана социалдык чөйрөнү өнүктүрүү жарандардын коопсуздугун камсыз кылуу жана коррупцияга каршы күрөшүү боюнча көрүлүп жаткан чаралардын комплексинде, заманбап коомду жана гүлдөп өнүккөн өлкөнү курууга, жарандык атуулдукту жана өлкө үчүн сыймыктануу сезимин калыптандырууга тийиш.

Кыргызстанда прогрессивдүү демократиялык өнүктүрүү максатында жарандык бирдейликтин, өлкөнүн биримдигин жана маданий көп түрдүүлүгүн сактоо үчүн жарандардын биргелешкен жоопкерчилигинин негизинде коомду баш коштуруу зарыл. Бул милдетти чечүү кыргызстандыктарда тарыхты урматтоо, өткөнү менен сыймыктануу, элдин руханий жана маданий дөөлөттөрүн билүү жана аздектөө сезимин тарбиялоосуз мүмкүн эмес – деген сыяктуу бир топ ойлорун, идеяларын жалпыга жар салган.

Тарыхый жана маданий мурастар өлкөнүн кенчи болуп санала тургандыгын эске алуу менен, Кыргызстандын көп улуттуу элинин биримдигин чыңдоо максатында токтом кылган: (билим берүү системасына тиешелүүсүн беребиз)

1. Кыргызстандын элинин тарыхый жана маданий мурастарын окуп-үйрөнүү жана адамдарда өлкө үчүн жарандык атуулдук жана сыймыктануу сезимин тарбиялоо милдети Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын ишинин артыкчылыктуу багыттарынын бири катары аныкталсын.

2. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2012-2013-жылдарда Кыргызстандын элинин тарыхый жана маданий мурастарын терең окуп үйрөнүү жана кеңири таанытуу Программасын иштеп чыксын жана жүзөгө ашырсын, анда төмөнкүлөр каралсын:

- Кыргызстандын элинин тарыхый-маданий мурастарын кеңири таанытууга багытталган долбоорлорду иштеп чыгуу жана колдоого алуу;
- Билим берүү системасында Кыргызстан элинин тарыхын жана маданиятын окуп үйрөнүү боюнча колдонуудагы окуу курстарын жана программаларды талдоо жана жаңыларды иштеп чыгуу;
- Жалпы жарандык бирдейликтин, өлкөнүн тарыхына анын маданиятына жана мамлекеттик символикаларга урматтоо менен мамиле кылуунун базасында коомду баш коштуруу үчүн негиз катары жалпы кыргызстандык маданий мейкиндикти калыптандыруу [5].

Ушул жарлыктын кээ бир маданиятка, руханий баалуулуктарга тиешелүү пункттарын анализдөөгө аракет жасалды.

Аткарылганы:

1. Жогорку жана орто атайын билим берүү системасында, жалпы билим берүү мекемелеринин жогорку класстарында «Манастаануу» окуу курсун мамлекеттик компонентке предмет катары киргизилүүсү.
2. КР ЖК депутаты К.Самаков тарабынан «Манас» эпосу (үчилтиги) ЮНЕСКО го катталышы.
3. Республика боюнча бир катар театрлар ремонттолду (маданият министирлигинин отчету боюнча). Маданият кызматкерлеринин иш орундарын кыскартуу менен айлык акылары көбөйтүлдү.
4. Экинчи пункту боюнча салттуу музыкада бир катар иш-чаралар жүрүп жатканы менен көбүнчө юбилейлерди өткөрүү менен иш-чаралар чектелүүдө.

Аткарылбаганы:

- Президенттин жарлыгынын токтомунун биринчи пункту алгылыктуу аткарылбады.
- Экинчи пункту боюнча: Кыргызстан элинин маданий мурастарын кеңири таратууга багытталган долбоорлордун аздыгы (түштүк регион боюнча абдан аз).
- Кыргыз элинин маданиятын окутуу-үйрөтүү боюнча, билим берүү системасында окуу курстарын жана программаларынын жетишсиздиги. Мисалы: Орто мектептерде «Дүйнөлүк жана атамекендин көркөм маданияты» деген окуу курсу 10-15 жыл мурун окутулат эле азыр жок. Кыргыз эл маданият дөөлөтөрүн, руханий мурастарын окутуучу окуу курсу жок.
- Жогорку окуу жайларда «Маданияттаануу», «Этика жана Эстететика» предмети окуучу эле, жогорку окуу жайлардын эки баскычтуу билим берүү системасына өтүүнүн негизинде, кредиттик сааттардын кыскаруусуна туш келип, азыр ал предметтер өтүлбөй жатат.
- Экинчи пункта жалпы жарандык бирдейликтин өлкөнүн тарыхына, анын маданиятына жана мамлекеттик символикага урматтоо менен мамиле кылуунун базасында коомду баш коштуруу үчүн негиз катары жалпы Кыргызстандык маданий мейкиндикти калыптандыруу – деп токтом кабыл алынган. Эгер орто мектепте, орто атайын окуу жайда, жогорку окуу жайларда жаштарыбызга маданият жөнүндө, кыргыз элинин бийик руханий дөөлөтү, мурастары жөнүндө, маданиятынын өнүгүү тарыхы, маданий статикасы, маданий динамикасы, маданияттын келечектеги өнүгүү тенденциялары боюнча, эч бир маалымат бере албасак, кандай маданий мейкиндикти калыптандырабыз?

Ушул эле билим берүү системасында адептин башаты, жогорку нравалык баалуулуктар, жүрүм-турум этикасы, эстетикалык дүйнө тааным, искусство, көркөм маданият жөнүндө курстардын ченемдүүлүгүнүн натыйжасында кандай маданий мейкиндикти түзүүгө болот.

Кыргыз телеканалдары аркылуу маданий-рухий, адептик тарбия алышат десек, ал кандай алкакта болуп жатат жалпыга маалым. Суроо жаралат, кыргыз жарандарынын, өзгөчө жаштарынын кыргыз каналдарын канча пайызы көрүшөт (түштүк-түндүктү алганда)? Массалык-маалымат каражаттары, интернеттеги жеңил-желпи маалыматтар, «agent», «одноклассники» деген телефондордогу программалар жаштарыбыздын акыл-эсин, ой жүгүртүүсүн багындырып, руханий сабатсыздыкты, жакырчылыкты орноштуруп жатканын байкап жатпайбызбы.

Жеке субңктивдүү пикирим боюнча бүгүнкү кыргыз коомунда маданий-этикалык, руханий баалуулуктарды кенен сиңдирип иш-чара колдонбосок ансыз да алсырап турган маданиятыбызды жоготуп алуу коркунучу турат.

«Маданий мейкиндик» көп кырдуу, терең маанини камтыган түшүнүм. Ал ар бир элдик руханий көнөрбөс дөөлөтү болуп, адабияты, искусствосу, архитектурасы, илими-билими, туткан дини, идеологиясы, ар бир жаранынын ойлогон ойу, үмүтү эңсөөсүн максатын камтыйт [1].

Ар бир кыргыз жараны бала бакчадан чоң иштерди багынткан инсаныбызга чейин позитивдүү ой-жүгүртүп, эртеңибиздин стабилдүүлүгүнө ишенип, салымыбызды кошуп, жүрөгүбүз ак, көңүлүбүз көтөрүңкү, дастарконубуз толо, ар бирибиз өз оордубузда жашоого татыктуубуз, бул биздин идеологиябыз болушу керек – деп, кыргыздын мыкты уулу Салижан Жигитовдун айтканы бар [5].

Кыргыз элинин элдик ооз-эки чыгармаларында (эпостор, дастандар, макал-лакаптар ж.б.) улуу акылмандарыбыздын окууларында, окумуштуу аалымдардын эмгектеринде кандай сонун бийик ойлор идеялар бар. Кыргыздар адамды акыл-насааты, салт-санаасынын баалуулугу, макал-лакаптары менен эле тарбиялап коюшчу. Кыргыздын абийрин, намысын, элин, баласын байлык менен бийликке алмаштырганын уктук беле. Кыргыз руханий дөөлөтүбүз менен дүйнөлүк маданияттан орун албадыкпы.

Ансыз деле ааламдашуу алкагында материалдык баалуулуктар, руханий дөөлөттөрүбүздү, адептик жогорку сапаттарыбызды, салттуу маданиятыбызды, акыл күчүбүздү, кылык-жоругубуздун багындырып, нукура мүнөзүбүз, жүзүбүз жасалма (искусственный) болуп бара жатпайбызбы.

«Европанын өнүгүшүнө акчанын агып келген көп саны эмес, агып келген руханий өнүгүү себепчи» - деп М.Вебер даана белгилеген [2]. Ошол сыяктуу бүгүн кыргыз эли илимди, билимди, жогорку адептик баалуулуктарды, инсандык өнүгүүнү, бийик идеяларыбызды, диний сабаттуу түшүнүүнү көр-оокаттан бийик койсок, деңгээли бийик маданий мейкиндикке чыгабыз деп терең ишенем.

Б. Ньюмендин (америка мотиватору) «Парите вместе с орлами» деген китебинде эң сонун ойлор бар:

Майда руханий деңгээлдегилер, адамдар жөнүндө сүйлөшөт.

Орто руханий деңгээлдегилер, болгон окуялар жөнүндө сүйлөшүшөт.

Бийик руханий деңгээлдегилер «идеялар» жөнүндө сүйлөшүшөт [3].

Бул айтканында кемтик жок. Демек майда, орто деңгээлдерден ар бирибиз чыгууга аракет кылышыбыз керек да, «жакшы ой жарым ырыс» - деген акылман сөзүбүздү бийик тутуп, ар дайым позитивдүү ой жүгүртүп, руханий дөөлөттөрүбүздү аздектеп сактоо менен келечекке умтулуубуз абзел.

Руханий интеграция болбосо маданиятыбыздын көп баалуулуктарынан ажырап калабыз. Ата-бабабыздан калган эң сонун ыйманды, кутту, баалуулукту жоготуп албай, адамдык парасатты, рухий бийиктикти, жетик кесипкөйлүктү сактап калышыбыз керек.

Адабияттар:

1. Базарбаев Ш.Б. «Кыргыз маданиятынын өнүгүү диалектикасы» Ош 2001
2. Вебер М. «Избранные произведения», М. 1991.
3. Ньюмен Б. «Парите вместе с орлами» Минск: «Попурри», 2010.
4. Гусейнов А.А., Р.Г. Апресян Этика (учебник). М., 2008.